

Journalistieke schrijfprocessen observeren met Inputlog

Tom Van Hout

Dit artikel beschrijft een kwalitatieve methode van nieuwsetnografie die ik in 2006 en 2007 toepaste tijdens veldwerk op de economie-redactie van *De Standaard*, een Vlaamse kwaliteitskrant. Dat veldwerk vormde de basis voor promotieonderzoek naar journalistieke schrijfprocessen. Centraal in deze benadering staat de combinatie van participerende observatie, schrijfprocesanalyse en retrospectieve interviews. Ik illustreer deze methode aan de hand van een gevalstudie.

Inleiding

Journalisten zouden niet meer toekomen aan wat hun kerntaak zou moeten zijn: eigen nieuws garen, controleren en presenteren. In *Flat Earth News* beweert de Britse onderzoeksjournalist Nick Davies dat doorgedreven commercialisering kwaliteitsjournalistiek degradeert tot gebakken lucht. Tijd en middelen voor eigen onderzoek zijn schaars, meningen, reacties en tegenreacties zijn gratis en dus vervlakt journalistiek tot ‘churnalism’: het uitmelken (*to churn*) van voorverpakt nieuws van bedrijven en persbureaus. Om die stelling te kwantificeren bestelde Davies een inhoudsanalyse aan de Universiteit van Cardiff. Daaruit bleek dat maar liefst 70% van het binnenlandnieuws in Britse kwaliteitskranten gebaseerd is op bestaande kopij van bedrijven en nieuwsagentschappen. Slechts 12% van de 2207 (!) onderzochte krantenartikelen was origineel werk.

Spectaculaire cijfers, maar erg betrouwbaar heb ik ze nooit gevonden. Vergelijkende studies zijn er nauwelijks en impliceren dat het vroeger beter was, is flauwe pap. Bovendien is inhoudsanalyse geen waterdichte methode om uitspraken te doen over een journalistiek proces, namelijk: hoe schrijven journalisten van bronnen? Zoeken naar ‘tekstuele precedentes’ van krantenartikelen in nieuwsbronnen veronderstelt immers dat bronverwijzingen, citaten, koppen en andere productkenmerken transparant zijn en dat onderzoekers in staat zijn om die transparantie betrouwbaar te analyseren. De onderzoekers in Cardiff formuleerden dit dilemma als volgt: ‘Public relations activity – particularly the more sophisticated kind – may leave few traces. This, of course, makes tracking the role of PR in news much more difficult’ (Lewis, Williams & Franklin, 2008: 43).

Om na te gaan hoe journalisten pers- en telexberichten bewerken tot nieuwsberichten heb ik gedurende zes maanden (oktober 2006 – maart 2007) veldwerk verricht op de economie-redactie van *De Standaard*, een Vlaamse kwaliteitskrant. Ik ging daarbij als volgt te werk. Ik woonde dagelijks de redactievergaderingen bij en hield de nieuwsagenda nauwkeurig in de gaten. Als de stukken verdeeld werden, vroeg ik aan de journalisten die aan mijn onderzoeksproject wilden meewerken of er een persbericht en/of een telexbericht aan de basis lag en of ik hun schrijfproces mocht registreren. Daarvoor vertrouwde ik op twee softwareprogramma’s die geruisloos op de achtergrond draaiden: Inputlog en

Camtasia Studio. *Inputlog* (www.inputlog.net) is een softwareprogramma dat schrijfsessies in Windows registreert en analyseert. Het programma logt toetsaanslagen, muisbewegingen en spraakherkenning. Met *Camtasia Studio* (www.techsmith.com) maakte ik beeldschermvideo's die ik na afloop bekeek tijdens een interview met de journalist in kwestie. Tijdens het schrijfproces observeerde ik de journalist, maakte notities en verzamelde zo veel mogelijk bronteksten. Op die manier kon ik een multimediaal corpus aanleggen van achttien schrijfprocessen. Analytisch lag de uitdaging in het samenbrengen en ontginnen van de verschillende datasets (vgl. tabel 1). Ik gebruikte daarbij een analysemodel dat Moran-Ellis et al. (2006: 54) 'following a thread' noemen. Dit model start met een inductieve verkenning van één dataset (i.c. het Camtasia-beeldmateriaal) waarvan de bevindingen, namelijk schermhandelingen die (re)productiviteit suggereren, dienen als leidraad voor de andere datasets: schrijfprocesdata, interviewdata, veldobservaties.

Tabel 1. Overzicht verzamelde data per case

Dataset	Datatype	Bestandsformaat
tekstmateriaal	persbericht	.rtf
	nieuwsbericht	.rtf
	redactionele agenda	.doc
procesdata	Inputlog	.idf
	Camtasia	.avi
participerende observatie	interview	.wma
	veldwerk	notities

'Gazprom vergroot belang in Europa'

Een van mijn eerste veldobservaties bevestigde het doembeeld dat Davies zo treffend schetst: persberichten en persagentschapkopij bepalen in grote mate het nieuwsaanbod. En dat aanbod is groot. Mailboxen puilen uit, telexen braken updates, online media nemen berichten razendsnel over. Een modderstroom aan informatie, de klok rond. En dus belanden veel berichten al dan niet ongeopend in de prullenmand. Zo ook het tweetalig persbericht dat energieproducent Gaz de France naar een redacteur van *De Standaard* stuurde op 19 december 2006. De mail had als onderwerpregel 'Communiqué de Presse – Gaz de France' en bevatte een Franstalige en een Engelstalige versie van een persbericht in de bijlage.

Kort na de middag kopte een Belga-telex: 'Gazprom vergroot belang in Europa: contract met GDF'. De aandachtige redactiechef merkte die telex op, voegde het bericht toe aan de nieuwsagenda en gaf de energiespecialist van de redactie – laten we hem Jos noemen – de opdracht om er een stuk van te maken. Een kort nieuwsbericht van 65 lijnen (figuur 1). Net voor Jos aan zijn stuk begon, activeerde ik de twee softwareprogramma's. Op die manier kon ik nauwgezet volgen hoe Jos te werk ging. Welke informatie neemt hij over? Knipt en plakt hij? Wat voegt hij toe? Een reconstructie van net geen 48 minuten journalistieke arbeid.

Gazprom krijgt klanten van Gaz de France

ENERGIE

De Fransen verbruiken vanaf 2010 nog meer Russisch gas. Gazprom mag een gedeelte zelf leveren.

MOSKOU (BELGA, REUTERS). Gaz de France (GdF) en De Russische gasreus Gazprom hebben gisteren hun langetermijncontract voor gasleveringen verlengd van 2012 tot 2030. De afspraak is dat Gazprom jaarlijks 12 miljard kubieke meter levert. Vanaf 2010 komt daar nog eens 2,5 miljard

kubieke meter bij, afkomstig van Nord Stream, de nieuwe Duits-Russische pijplijn onder de Baltische Zee.

Ter vergelijking, het Belgische gasverbruik is jaarlijks 18 miljard kubieke meter groot. De Russen zullen door de contractverlenging en uitbreiding 20 procent van het Franse verbruik voor hun rekening nemen.

Gaz de France, de fusiepartner van de Franse nutsgroep Suez, biedt Gazprom ook de kans om snel een klantenbestand op te bouwen bij onze zuiderburen. De Russische

gasgroep zal vanaf begin juli 2007 rechtstreeks kunnen leveren aan de eindverbruikers ten belope van 1,5 miljard kubieke meter per jaar. Daarmee verwerft Gazprom een marktaandeel van 2 procent op de Franse gasmarkt.

De directe leveringen aan de consument passen in de strategie van Gazprom om een grotere rol te spelen op de Europese energiemarkt. Eerder sloot het ook al zo'n akkoord met het Italiaanse energieconcern Eni.

Het leveringscontract met Gaz de France levert Gazprom

jaarlijks 2 miljard dollar op.

GdF-topman Jean-Francois Cirelli verklaarde na het ondertekenen van de overeenkomst ook nog dat het niet uitgesloten is dat Gazprom in het kader van de fusie met Suez activa zou overnemen. Het gaat dan om activa die Suez en GdF moeten afstoten van de Europese Commissie. Eén van de belangrijke operaties is de verkoop van de Belgische gashandelsmaatschappij Distrigas. De fusiepartners geven overigens de voorkeur aan een ruilovereenkomst boven een echte verkoop.

Figuur 1. Nieuwsbericht Gazprom (De Standaard, 20 december 2006)

Bronteksten

In een eerste fase selecteert en organiseert Jos relevante bronteksten. Hij snort het e-mailbericht van Gaz de France op, opent het Franstalige persbericht in de bijlage en plakt het integraal in zijn schrijfwijzel. Vervolgens gaat hij zoeken in de telexen. Hij kopieert het Belga-bericht en plakt het onder het Gaz de France-persbericht. Daarna doet hij hetzelfde met de Reuters- en Bloomberg-telexen. Op die manier heeft Jos vier verschillende, meerstalige versies van hetzelfde nieuwsbericht in zijn schrijfwijzel: een Franstalig persbericht, een Nederlandstalig en twee Engelstalige telexberichten. Tijdens het interview achteraf vertelde Jos me dat hij Belga-berichten doorgaans overneemt 'omdat die in het Nederlands zijn en ook omdat het Belga-bericht was gebaseerd op AFP en DPA' (Franse persagentschappen waarop *De Standaard* niet is geabonneerd, TVH). 'Dat was belangrijk in dit geval omdat ik in de krant had gezien dat een aantal Franse journalisten met Gaz de France waren meegegaan naar Moskou.'

Trimmen

In een tweede fase 'trimt' Jos de bronteksten. Zo verwijdert hij de auteurslijn, enkele citaten en de bedrijfsinformatie uit het Gaz de France-persbericht. In het Belga-bericht sneuvelt de tijdslijn, in het Reuters-bericht de kop en de afzenderinformatie. In de Bloomberg-telex verdwijnt de kop, de auteursgegevens en de openingsparagraaf, maar niet een citaat van de CEO. 'Ik begin gewoon te scannen en kijk hoeveel ruimte er is. Wat is hier belangrijk, wat staat er in die telexen en schrap alles waarvan ik denk dat kan ik toch niet gebruiken.'

Lead

In een derde fase schrijft Jos de *lead* van zijn stuk: de openingsparagraaf die de typische *wie, wat, waar en hoe*-vragen beantwoordt. 'Het is vrij eenvoudig: het gaat over een groot

contract. Levering van Russisch gas aan Frankrijk. Dan weet je dat er een aantal essentiële dingen in moeten staan. Hoeveel gas, welk marktaandeel, waar komt het vandaan, enzovoort.’ Het verhaal mag dan wel ‘vrij eenvoudig’ zijn, het formuleren van een passende lead is dat niet. Het kost Jos behoorlijk wat moeite om een lead te bedenken die past in het daartoe voorziene tekstvak: 8 minuten en 15 pogingen om precies te zijn. Om dit te illustreren volgt een reconstructie van de laatste zin van de lead: ‘Gazprom mag een gedeelte zelf leveren’ (tabel 2).

De Inputlognotatie in tabel 2 geeft pauzetijden, toetsaanslagen, muis- en cursorbewegingen lineair weer in intervallen van 20 seconden. Nadat Jos ‘Gazprom’ schrijft, pauzeert hij bijna 16 seconden (gemiddelde pauzelengte = 0.56s, SD = 1.52s) alvorens hij ‘mag zelfs gaan leveren in Frankrijk’ schrijft. Die zin past hij nog drie keer aan, tot hij past binnen het tekstvak. Om dat te controleren drukt Jos op F6, de snelfunctietoets om de tekst voor te tonen in de huisstijl van de krant.

Body

De overige paragrafen gaan vlotter. Jos maakt vooral gebruik van informatie uit het Gaz de France-persbericht en het Belga-bericht. Zo neemt hij een Belga-quote over (‘GdF-topman Jean-François Cirelli verklaarde na het ondertekenen van de overeenkomst ook nog dat het niet uitgesloten is dat Gazprom in het kader van de fusie met Suez activa zou overnemen.’) en opent hij de body van zijn nieuwsbericht met een vertaling van de kop van het Gaz de France-persbericht (‘Gaz de France (GdF) en De (sic) Russische gasreus Gazprom hebben gisteren hun langetermijncontract voor gasleveringen verlengd van 2012 tot 2030’).

Tabel 2. Inputlog reconstructie van de leadslotzin

Interval	Linear log file	Tekst
0:20:27	[Left Button] [Movement] (5528) Gazprom · (15943)	Gazprom mag zelfs gaan leveren in Frankrijk.
0:20:47	mag · zelfs · gaan · levernBS en · in · FrankrijkLEFT .DEL (3154)	
0:21:08	DELx4 F6 [Movement] (3065) [Left Button] [Movement] [Left Button] En · RIGHTx6 (2083) LEFTx2 RIGHT LEFTx8 RIGHTx3 een · deel ·	En Gazprom mag een deel zelf leveren.
0:21:28	zelf · leverenDEL (3415) LEFTx2 F6 (2073) LEFT [Movement] [Left Button] [Movement] [Left Button] [Movement] (2364) [Left Button] daarvan · F6 [Movement] (3135)	En Gazprom mag een deel daarvan zelf leveren.
0:21:48	[Left Button] [Movement] LEFT [Movement] LEFT [Movement] LEFTx3 [Movement] LEFTx2 [Movement] LEFTx6 geRIGHT [Movement] RIGHTx3 teDELx8 F6 (5989) [Left Button] [Movement] [Left Button] LEFTx9	En Gazprom mag een gedeelte zelf leveren.

Revisie

In een laatste fase kijkt Jos zijn tekst na en voert hij een aantal kleine wijzigingen door. Zo drukt hij op de F5-sneltoets om na te gaan of zijn tekst de vereiste lengte van 65 krantenregels heeft. Dat is niet het geval: hij zit één regel boven de limiet. Dat lost hij op door een letter *-e* en het telwoord *zo'n* te verwijderen in de zin 'Het leveringscontract met Gaz de France levert Gazprom jaarlijkse *zo'n* 2 miljard dollar op.'

Reflectie

De combinatie van schrijfprocesanalyse, beeldschermvideo's, participerende observatie en interviewdata levert een gedetailleerd en veelzijdig beeld op van een journalistiek schrijfproces in *real time*. Met name de *Inputlog*- en *Camtasia*-data maken routineklussen als het bewerken van persberichten zichtbaar en dus waarneembaar. Dat is belangrijk om een aanklacht als die van Davies empirisch te analyseren met proces- in plaats van productdata.

Uit de gevalsstudie blijkt dat persberichten verwerken tot nieuwsberichten complexer is dan het knip- en plakwerk dat de term *churnalism* suggereert. Er komt *métier* bij kijken: Jos baseert zijn nieuwsbericht op verschillende, meertalige nieuwsbronnen en hij vergroot de nieuwswaarde van het nieuwsbericht door het belang van het vernieuwde contract te schetsen. Bovendien is zijn schrijfproces aangestuurd door het redactionele content-managementsysteem: het verhaal over het nieuwe contract moet passen in de daartoe voorziene tekstvakken. Is dit hoogwaardige journalistiek? Nee, hoegenaamd niet. Daarvoor baseert Jos zich te veel op het persbericht van Gaz de France en is het nieuwsbericht te kort.

De inductieve manier van analyseren in combinatie met de softwareprogramma's laat toe om de intertekstuele genese van nieuwsberichten te reconstrueren. Meer bepaald kan je er *intertextual gaps* (Briggs & Bauman, 1992) mee blootleggen. Intertextual gaps zijn discrepanties tussen wat auteurs zeggen over hun schrijfproces en hoe ze in werkelijkheid schreven. Dit is belangrijk, want hoe journalisten zelf reflecteren over hun professionele gewoonten en praktijken stemt niet altijd overeen met de werkelijkheid. Dit toont het belang aan van data-triangulatie als een manier om meer te weten te komen over een sociaal proces als nieuwsproductie.

Literatuur

- Briggs, Ch. & Bauman, R. (1992). Genre, intertextuality, and social power. *Journal of Linguistic Anthropology*, 2(2), 131-172.
- Davies, N. (2008). *Flat Earth News*. London: Chatto & Windus.
- Lewis, J., Williams, A. & Franklin, B. (2008). Four rumours and an explanation. A political economic account of journalists' changing newsgathering and reporting practices. *Journalism Practice*, 2(1), 27-45.
- Moran-Ellis, J., Alexander, V.D., Cronin, A., Dickinson, M., Fielding, J., Sleney, J. & Thomas, H. (2006). Triangulation and integration: processes, claims and implications. *Qualitative Research*, 6(1), 45-59.